Nicolas Bouvier • Világunk járása • 1. kötet

SVÁJCI ÍRÓK

A sorozat mentora Werner Morlang
Sorozatszerkesztő Hajdú Farkas-Zoltán

A sorozat főtámogatója
schweizer kulturstiftung
prohelvetia

COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY
Alapította az RMDSZ

NICOLAS BOUVIER

Világunk járása

Thierry Vernet rajzaival

Fordította Ádám Péter

1. kötet

A fordítás alapjául szolgáló mű
Nicolas Bouvier *L'Usage du monde*
© Editions LA DECOUVERTE, 1985.
Première publication en 1963.

Grafikus Részegh Botond

ISBN
978-606-8351-32-2
978-606-8351-33-9

© Bookart Kiadó, 2012
Magyar fordítás © Ádám Péter, 2012
© Thierry Vernet, 2012

I shall be gone and live
or stay and die.

Shakespeare

BEVEZETŐ

Genf, 1953. június – Haibár-hágó, 1954. december

Már jó három napja, hogy elhagytam Genfet, kényelmes ütemben vezetve, amikor Zágrábban *poste restante* kézhez vettem Thierry levelét:

Travnik, Bosznia, július 4-én

Ma reggel: verőfény, kánikula; felkapaszkodtam a dombra rajzolni. Margaréták, üde gabonaillat, árnyék, nyugalom. Visszafelé jövet találkoztam egy pónilovon ügető paraszttal. Leszáll a nyeregből, sodor nekem is cigarettát, pöfékelünk az út szélén guggolva. Sovány szerbtudásommal nagy nehezen sikerül megérteni, hogy kenyérért volt, hogy ezer dinárért végre talált magának – öt gyerekhez meg három tehénhez – egy tenyeres-talpas nagy mellű lányt, és hogy komolyan kell venni a villámcsapást, tavaly is hét embert ütött agyon a mennykő.

Később kisétáltam a főtérre, piacnap volt: kecskebőrből varrt zsákok, sarlók, annyi sarló, hogy az embernek kedve szottyan ott rögtön több rozstáblát learatni, rókaprém, paprika, sípok, lábbelik, sajtok, rusztikus fémékszerek, zöld gyékényből készülő sziták (ezeket nagybajszú férfiak fonják a szemünk előtt), és mintha csak ők uralnák az egész perzsavásárt: féllábúak, félkezűek, trachomások, egész testükben rángatózók és mankóra ítéltek sokasága.

Ma este beültem valahová egy pohár italra, hallgatni az egymással vetélkedő cigányzenészeket. Hazafelé vettem egy jókora olajosan fénylő rózsaszín marcipánt. Bizony, ez már Kelet a javából!

Alaposan szemügyre vettem a képeslapot. Kisváros a hegyek karéjában, valahol Bosznia szívében. Innen Belgrádba utazik kiállítani, a Szerb Képzőművészek Szövetségének meghívására. Úgy egyeztünk meg, itt találkozunk, ide jövök érte július utolsó napjaiban az együtt rendbe hozott és zsúfolásig megpakolt öreg Fiattal, és innen megyünk Törökországba, Iránba, Indiába, sőt, tovább is, talán… Volt két szabad évünk meg négy hónapra elegendő pénzünk. Nem csináltunk részletes útitervet, de hát ilyenkor az a legfontosabb, hogy az ember elinduljon.

Az efféle vágyak, hogy egyszer csak otthagyunk csapot-papot, tíz-tizenhárom éves korban fogannak meg bennünk, amikor a szőnyegen hasalva belefeledkezünk a világatlasz tanulmányozásába. Gondoljanak csak olyan vidékekre, mint a Bánát, a Kaspi-tenger vagy a Kasmír, az ottani zenékre, az elkapott tekintetekre, a ránk váró gondolatokra… Amikor a vágy elengedi füle mellett a józan ész érveit, az ember mégiscsak próbál valami magyarázatot találni. Pedig be kell látnunk: lehetetlen pontosan megmondani, mi vonz, hajt, taszít minket idegen tájak felé. Valami egyszer csak megérik benned, és sorban kioldja a tartóköteleket, mígnem egy szép napon, bizonytalanul bár, de mégis útra kelsz.

Az utazás nagyon is jól elvan indítékok nélkül. Viszonylag hamar bebizonyítja, hogy elegendő indoka önmagának. Azt hiszed, te adsz formát az utazásnak, de egykettőre kiderül, az utazás formál (vagy deformál) téged.

A boríték hátoldalára ez volt írva: „A tangóharmonikámat! A tangóharmonikámat! A tangóharmonikámat!”

Kezdetnek nem is rossz. Nemcsak neki, nekem se. Egy zágrábi kávéházban üldögéltem ráérősen, az asztalon fehérbor szódavízzel. Bámulom a naplementét, a lassan kiürülő gyárat, nézem, hogyan halad el az épület előtt – fekete kendős, mezítlábas, sárgaréz keresztet cipelő gyászolókkal – egy halottas menet. Két szarka pöröl egymással a hárs lombjai közt. Jobb kezemben félig megevett paprikával, az út porától piszkosan hallgatom, hogy omlik le bennem ez a nap, derűsen, mint a tengerparti löszfal. Nyújtózkodom egy nagyot, literszám szippantva magamba a levegőt. Eszembe jut, hogy a mondás szerint a macskának kilenc élete van; érzem, én most lépek a másodikba.

DINNYEILLAT

Belgrád

Már éjfélre járt az idő, amikor megállítottam az autót a *Majestic* kávéház előtt. Bizalomgerjesztő csönd feküdt a még langymeleg utcára. A csipkefüggönyön át egy darabig figyeltem Thierryt, ott ült az egyik asztalnál. Életnagyságban tököt rajzol a papírabroszra, a tököt unalmában apró magokkal rajzolta tele. Ahogy elnéztem, nem láthatta gyakran a *travniki* borbély, az biztos. Füle fölött az uszonyként elálló két hajtinccsel meg kék gombszemével úgy fest, mint egy meghajszolt, pajkos, fiatal cápa.

Egy darabig még ott maradtam, homlokomat az ablaküvegre szorítva, csak azután mentem oda az asztalához. Koccintottunk. Én annak örültem, hogy a régi terv valóra vált, ő annak, hogy végre itt vagyok. Neki sem ment könnyen az indulás. Minden előzetes felkészülés nélkül vágott neki a hosszú gyaloglásnak, nem csoda, hogy annyira elborult a kedve a fáradtságtól. És miután felsebzett lábbal, verejtéktől csatakosan átvergődött ezen az érthetetlen nyelvet beszélő vidéken, hirtelen elege lett az egészből. Ezt a mi vállalkozásunkat őrültségnek látta. Ostoba romantikázásnak. Az a szlovéniai szállodás is rontott a dolgon, amikor kétségbeesett ábrázata és dög nehéz hátizsákja láttán kedvesen megjegyezte: *Ich bin nicht verrückt, Meister, ICH bleibe zu Hause*[1].

[1] Nekem van magamhoz való eszem, főnök, én itthon maradok. *[német]*

De a Boszniában rajzolgatással töltött hónap valahogy talpra állította. És amikor hóna alatt a rajzaival megérkezett Belgrádba, az ULUS[2] festői tárt karokkal fogadták, még üres műtermet is találtak neki az egyik külvárosban, ráadásul olyat, amiben lakni is lehet.

Visszaültünk az autóba; a műteremhez csakugyan ki kellett menni a városból. Áthajtottunk a hídon, majd rákanyarodtunk a Szávával párhuzamos földútra, így érkeztünk meg egy bogáncscsal benőtt kis telekre, amelyen néhány ütött-kopott épület állott. A legnagyobb előtt megálltunk. Némán becipeltük a csomagokat a sötét lépcsőházba. Por és átható terpentinszag kaparta a torkunkat. Tikkasztó hőség. Az ajtók félig nyitva, a lépcsőfordulóban visszhangot ver egy ott lakó hangos horkolása. Thierry, afféle rendszerető hajléktalanként, egy gondosan felsepert padlórészen rendezkedett be a tágas hodály közepén, a betört ablaktáblától tisztes távolságra. Rozsdás ágybetét, ecsetek és festékek, petróleumlámpa, majd juharlevélre helyezve görögdinnye meg egy darabka kecskesajt. A kifeszített kötélen frissen mosott száradó fehérnemű. E természetes egyszerűség láttán hirtelen olyan érzésem támadt, mintha már évek óta várt volna ezen a helyen.

Hátizsákomat ledobtam a padlóra, és ruhástul lefeküdtem. Foltos bürök és mezei iringó kandikált be a nyári égboltra nyíló ablakon. Az égen szemet káprázta tóan ragyogtak a csillagok.

Egy új világban nincs is fárasztóbb tevékenység a semmittevésnél.

A Száva-híd íve meg a Duna közt elterülő külváros valósággal gőzölgött a tűző napsütésben. A *Sajmište* negyed (a szó szerbül vá-

[2] A Jugoszláviai Képzőművészek Szövetsége.

sárt jelent) nevét egy mezőgazdasági kiállítás ottfelejtett épületeinek köszönhette; a területen a nácik koncentrációs tábort létesítettek, a lágerben, amely négy évig működött, rengetegen elpusztultak az idehurcolt zsidók, cigányok és ellenállók közül. A háború befejeztével a városi önkormányzat úgy-ahogy rendbe hozta a gyászos emlékezetű pavilonokat, és ösztöndíjas művészeknek adta ki őket.

A miénkben – megvetemedett ajtók, betört ablakok, elromlott vécéöblítő – öt műtermet alakítottak ki, volt ezek között nyomorúságosan egyszerű, és volt bohém kényelemmel berendezett. A legszegényebb lakók, ők az első emeleten voltak elhelyezve, reggelenként az emeleti mosdóban gyülekeztek, borotvapamaccsal a kézben, együtt a hadirokkant házmesterrel, akinek valamelyikünk mindig összecsípte a bőrt az állán, míg ő fél kézzel óvatosan végighúzta arcán a borotváját. A férfi, akinek fejéről sohase hiányzott az ellenzős sapka, betegeskedő ember volt, és gyanakvó, mint a pele; egyébként semmi egyebet nem csinált azonkívül, hogy naphosszat éberen őrködött, hogy a lánya valahogy félre ne lépjen, meg hogy összeszedte az ülőke nélküli illemhelyen, amit a lakók szórakozottságukban ottfelejtettek, zsebkendőt, öngyújtót, töltőtollat, mivel az embernek előbb gondosan ki kellett üríteni a zsebeit, csakis azután tudott leguggolni. A földszinti műtermekben hárman laktak, az irodalomkritikus Milovan, az agyagműves Anasztáz meg Vlada, a parasztfestő. Mindhárman segítőkészek, készségesen tolmácskodtak, szívesen adtak kölcsön írógépet, tükröt, maroknyi sót, vagy – ha sikerült túladni egy akvarellen vagy elhelyezni egy újságcikket – meghívták az egész házat hangos dáridóra (fehérbor, sajt, paprika); ezek a vendégeskedések rendszerint kollektív szieszstával értek véget, egyszerűen

leheveredtünk a napsütötte hajópadlóra. Pedig az ott lakók nagyon is ínséges életet éltek, csak hát a megszállás meg a polgárháború sötét évei után megnőtt az értéke az élet nyugodt élvezetének: ha igaz, hogy a *Sajmišté*t legjobb akarattal se lehetett kényelmesnek nevezni, az is igaz, hogy emberi melegségnek nem volt híjával. A megrongálódott épületeket mindenfelől ostromolta a mák, búzavirág meg a gizgazok dzsungele, amely zöld csöndjével teljesen elborította a köröskörül gombamód szaporodó viskókat és kalyibákat. A mi épületünk melletti házban egy szobrász lakott. A mindig borostás férfi, akinek övébe pisztoly módra voltak betűzve a kalapácsok, készülő szobra elé fektetett szalmazsákon aludt: csupasz felsőtestű partizán, ökölbe szorított kezét géppisztolyán nyugtatva. Ő volt a leggazdagabb az egész környéken. A kor kegyes volt hozzá: halotti emlékművek, gránit vörös csillagok, több száz kilométeres széllel viaskodó partizánok – jó négy évig nem kellett megrendelésről gondoskodnia. De hát ez a dolgok rendje; a forradalom kezdetben csak néhány illegalitásban tevékenykedő összeesküvő ügye, de amikor tartósan berendezkedik, meg is merevedik, és egykettőre a szobrászoknak lesz a martaléka. Szerbiában mindig is gyakoriak voltak a felkelések és a honvédő harcok, az ilyen ország valóságos tárháza a hősi jelképeknek – ágaskodó paripák, kivont szablyák, népfelkelők –, csak ki kell választani a megfelelőt. Igaz, ezúttal a dolog nehezebb volt egy kicsit. A felszabadítók ugyanis stílust váltottak; gyalog jöttek, gondterhelten és marcona külsővel, hajuk kopaszra nyírva – még a kiskanál lekvár is, amivel a szobrász, ahányszor csak felkerestük, szerb szokás szerint megkínált minket, egy szelídebb és békésebb világ képzetét sugallta.

A grund túlsó végében fagylaltozó állt, közvetlenül mellette italmérés; a két intézmény egyszerre volt postaládája és találkahelye mindazoknak, akik – együtt a csirkékkel és főzőüstökkel – itt élték, ég és bozót közt, az életüket. A fagylaltozóból agyagszínű nehéz tömbökben hozták a házilag főzött szörbetet meg a kecsketejből készült gyümölcsfagylaltot, amelynek savanykás íze estig megmaradt az ember szájában. A bisztrónak mindössze két asztala volt, e köré a két asztal köré telepedtek a környék rongyszedői a nap legmelegebb óráiban, vagy azért, hogy szundítsanak egyet, vagy hogy szétválogassák a zsákmányt; ezek a gyulladt szemű öregek annyit guberáltak együtt, hogy már úgy festettek mindig idegesen vibráló tekintetükkel, mint az egy alomban felnőtt vadászgörények.

A fagylaltozó mögött terült el az ukrán ószeres birodalma; az ócskás, fején az elmaradhatatlan fülvédős sapkával, takaros kis vityillóban lakott a kincseivel; ez a testes férfi nagyban üzletelt, hegyekben álltak nála a használt cipők meg a kiégett villanykörték; egy halom kilyukadt benzintartály és kimustrált kerékbelső egészítette ki az árukészletet. Meglepő módon mégis sok vásárló jött ki elégedetten a lerakatból, hóna alatt frissen vásárolt portékával. Ahol ilyen mértékű az áruhiány, ott nincs olyan használati tárgy, ami ne lehetne alku tárgya. A *Sajmišté*n még egy lyukas cipő is jó vásár lehetett, a cipő-halmot, amelyre sokszor kapaszkodtak fel mezítlábas emberek, gyakran kutatták át vizsla tekintetek.

Nyugat felé, a Zemunba (Zimony) vezető országút mentén, bogánccsal benőtt hatalmas térségen próbálták kialakítani annak a Újbelgrádnak nevezett külvárosi lakótelepnek az alapjait, amit a kormány – dacolva a geológusok szakvéleményével – lecsapolatlan

talajra akart felhúzni. De az átázott alappal szemben a mégoly magasztos hatóság is tehetetlen, Újbelgrád pedig nemhogy nem nőtt ki a földből, de egyre jobban belesüppedt. Üres ablaknyílásaival és meggörbült vasgerendáival, amiken baglyok üldögéltek, ez az akkor már két éve elhagyottan álló építőtelep választott el bennünket a termőföldektől. Ez volt a határ.

Az augusztusi napfény reggel ötkor a lezárt szemhéjon át is elvakított minket, már szaladtunk is fürödni a Szávában a *Sajmište*-híd túloldalán. Selymes homokpart, néhány legelésző tehén az égerfák közt, fejkendős kamaszlány libákkal, bombatölcsérben éjszakázó koldus, újságpapírral takarózva. Még ki se világosodott, de az uszályok matrózai meg a környékbeliek már ott voltak, és mosták a szennyest. Úgyhogy nagyon is jó társaságban mostuk mi is ingeinket az agyagos vízben guggolva, és a hosszan elnyúló folyópart mentén, szemben a még alvó várossal, mást se lehetett látni, csak sikáló meg vizes ruhát csavaró kezeket, és miközben hol itt, hol ott hangzott fel a panaszos nótaszó, a víz tükrén jókora szappanhabszigetek libegtek méltóságteljesen Bulgária felé.

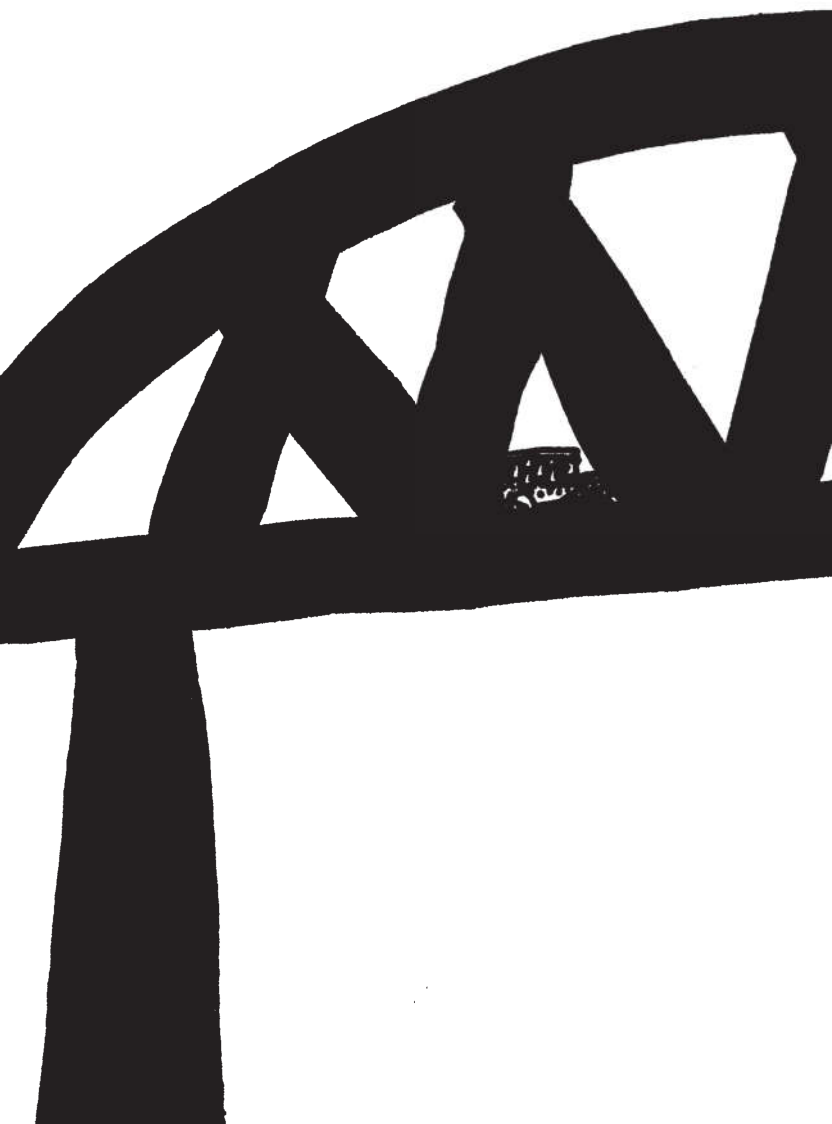
Belgrád nyaranta korán kelő város; reggel hatkor a locsolóautó félresöpri a zöldséges szekerek után maradt lócitromot, és nagy csattanással hajtják szét a boltok fatábláit; hétre már a bisztrók is zsúfolásig teltek. A kiállítás nyolckor nyitott. Minden második nap én vigyáztam a képekre, Thierry ilyenkor vagy a fizetni nem akaró vásárlókat hajkurászta, vagy a városba ment rajzolgatni. Mindössze húsz dinár volt a belépődíj, mármint azoknak, akik meg tudták fizetni. A kasszában csak maréknyi aprópénz volt, meg Valéry *Variété V* című kötete, amit még az utolsó kiállító felejtett a fiókban; Valéry modoros stílusának volt itt valami

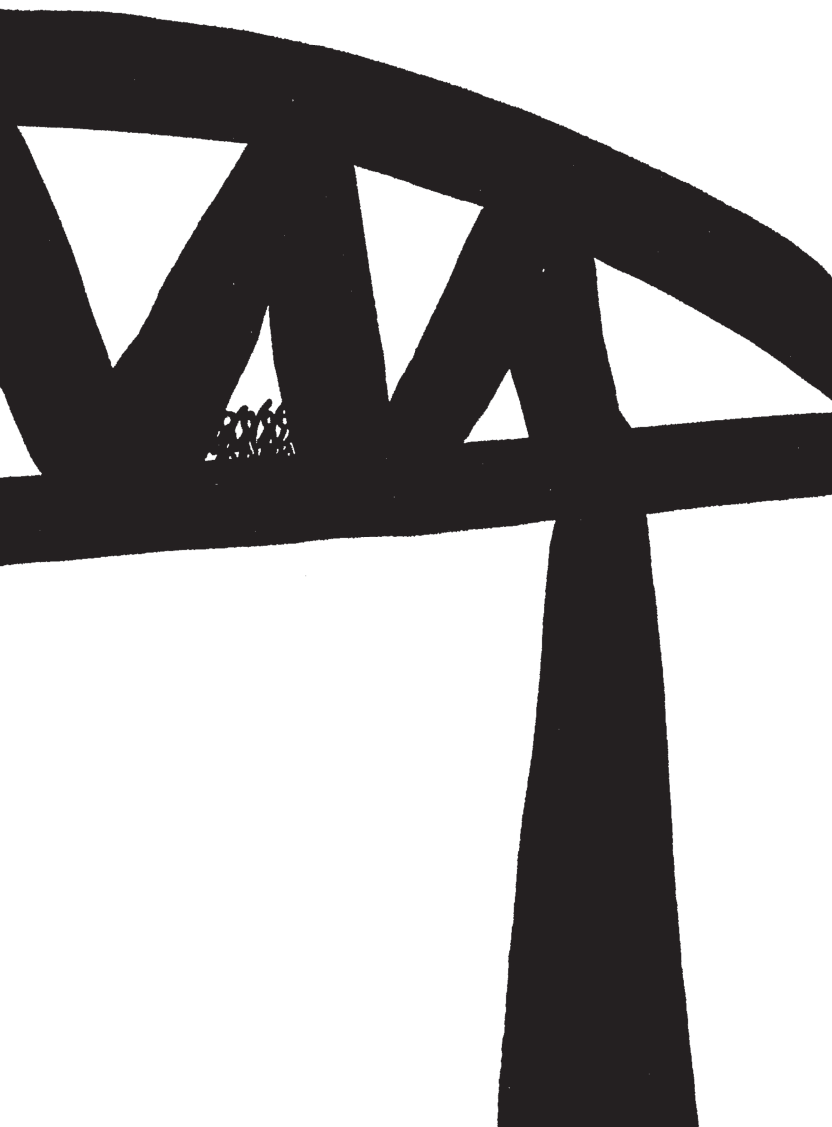
egzotikus zamata, ami egyáltalán nem ment a könyv élvezetének rovására, sőt. A pult alatt fél görögdinnye meg egy üveg bor várta az ULUS-hoz tartozó barátokat, akik általában késő délután néztek be hozzánk, vagy azért, hogy fürödni hívjanak, vagy hogy lefordítsák az esti újságokban közölt nyúlfarknyi kritikákat.

– …Verrrnettt úr megismerkedett a szerb tájjal… a vázlatai figyelemreméltóak, csak túlságosan is szarkasztikusak, mivel híjával vannak… minek is vannak híjával? …hogy is mondják… – ráncolta össze homlokát a fordító, csettintve egyet két ujjával – ja, megvan, híjával vannak minden komolyságnak.

Tudni való, hogy a népi demokráciákban a komolyság a legtöbbre értékelt portéka. A kommunista sajtó újságírói már kora reggel itt jártak, hogy legyen idejük a cikk megírására, és bízvást mondhatom, nekik se kellett a szomszédba menni egy kis komolyságért. Ezek a nyikorgó cipőben járó fiatal funkcionáriusok, nagyobbrészt a Tító-féle partizánmozgalom veteránjai, méltán voltak büszkék a tekintélyre, amire újabban szert tettek, bár ez a tekintély egyszerre tette fennhéjázóvá és bizonytalanná őket. Összeráncolt homlokkal sétáltak egyik rajztól a másikig, szigorú kritikusok, de tétovák, és nem is ok nélkül, hiszen hogyan is lehetne tudni, most maradi-e vagy haladó az irónia?

Tizenegy és dél között az ajtóra erősített plakát – sárga nap kék háttérrel – az iskolából a Térazié sugárúton hazafelé tartó gyerekeknek is felkelti az érdeklődését. Ha történetesen vajaskenyér-szeleteket állítunk ki, annak se lett volna nagyobb sikere: foghíjas mosolyú kislányok ugrálnak fél lábon a szemmagasságban elhelyezett képek előtt; mezítlábas cigánygyerekek grimaszolnak ránk, és már szaladnak is tovább, sikongatva, egyik teremből a másikba, a kisuvikszolt padlón még sokáig látni apró talpuk nyomát.

Öttől hatig általában nyugalom volt, ez az üres idő hozta el hozzánk az előkelő városnegyedek kísérteteit. A régi rendszer szánalomra méltó és jámbor képviselőit, akiknek könnyed franciasága és előzékeny ábrázata nagypolgári származásról árulkodott: a remegő bajszú öregurakat, hatalmas bevásárló szatyorral a kézben, meg teniszcipőben járó matrónákat, akiknek mint a mezőn dolgozó parasztlányoknak, olyan napcserzett volt a bőrük; miközben széküket odahúzták a pénztárhoz, és kézfogásra nyújtották száraz kezüket, igyekeztek kipuhatolni, de nagyon tapintatosan, hogy van-e valamilyen visszhangja búskomor töprengéseiknek. Sokan az 1951. októberi amnesztia után jöttek vissza, rendszerint egykori lakásuk legkisebb helyiségében húzták meg magukat, és meglepőbbnél meglepőbb állásokban keresték kenyerüket. Egy zenerajongó idős ügyvéd kottákat másolt valami dzsessz-zenekarnak, egy hölgynek pedig, ő valaha szalonköltőknek volt a múzsája, hajnalok hajnalán kellett távoli kaszárnyákba bicikliznie, ahol szolfézst vagy angolt tanított. Messziről lerítt róluk a magány, bár erről sose beszéltek rátartiságukban, szórakozott tekintettel gyorsan végigpásztázták a falakat, majd, csak hogy legyen indokuk zárásig maradni, fárasztó körmondatokba gabalyodtak, hol Sándor király sírját, hol az elnéptelenedő macedóniai apácazárdákat emlegetve, amiket nekünk feltétlenül meg kell majd néznünk, már csak azért is, mert bennünk van *megértés*. És csak néztek ránk, csüggedten és nyugtalanítón, de bizalomgerjesztő tekintettel, és sorolták egymás után a jó tanácsaikat. De mintha minden fény kialudt volna a szemükben. A bátorság akarat dolga, de az életöröm már csak olyan, hogy nem lehet erőltetni.

Sötétedés után az egész utca eljött a kiállításra. A belgrádiaknak nem akadt olyan sok szórakozási lehetőségük, hogy akár

egyet is kihagyhattak volna. Nagyon eseménytelen volt itt az élet, nem csoda, hogy az emberek annyira ki voltak éhezve, és hogy egyetlen felfedezést sem mellőzhettek mohó kíváncsiságukban. Teológusok motorversenyre jártak, parasztemberek nyitottak be hozzánk akvarelleket nézegetni, miután a *Tito marsall utcán* az egész napot bevásárlással töltötték. Odatámasztották az ajtónak a műtrágyás zsákot, a vadonatúj kötőféket vagy a zsírozott pengéjű kaszát, szúrós tekintettel végigpásztázták az asztalon heverő bankjegyeket, és övükből vagy katonasapkájukból ők is elővették a pénzt. Majd, egymást keresztezve, öles léptekkel járták végig a kiállítást, hátratett kézzel lecövekeltek egy-egy rajz előtt, és csak néztek, tágra nyílt szemmel, eltökélten, mert valamit kapni is akartak a pénzükért. De mivel ízlésüket a *Mostari Napló* meg a *Cetinjei Hírek* elmosódott nyomólemezei formálták, a szemük nem egykönnyen édesedett hozzá e rajzok linearitásához. Valamilyen apró részletből kiindulva – lehetett ez egy pulyka, biciklikormány vagy minaret – kibogozták a témát, és hirtelen harsányan elnevették magukat, vagy motyogtak valamit, és nyújtogatták a nyakukat, hátha felismernek valamit: a pályaudvart, a sarki koldust vagy a folyót. Egy lompos öltözetű férfi láttán rögtön ellenőrizték, nem felejtették-e nyitva a sliccüket. Nekem nagyon tetszett, ahogy rögtön magukra vonatkoztatták a látottakat, ahogy lassan, komótosan szemügyre veszik a képeket, azt latolva, vajon mennyi munka lehet bennük. Általában zárásig maradtak, látni valóan jól érezték magukat bő nadrágjukban meg a falusi szagfelhőben, amely körülvette őket. A végén udvariasan odamentek a kasszához kezet rázni a művésszel, vagy sodortak neki egy cigarettát, amit egy nyalintással ragasztottak össze.

Hétkor futott be Prvan, az ULUS vezetője a hírekkel. Sajnos az állami vásárlók, mert ez volt a legfontosabb ügyfélköre, még nem döntöttek.

– Nem baj, holnap megkeressük, és fülön csípjük őket – mondta, és már vitt is minket spenótos lepényt enni az anyjához.

Vevőket lámpával kellett keresni, barát azonban annyi volt, mint égen a csillag. Szerbiában valóságos kincsesbánya a nagylelkűség, és bármilyen sok még mindig a hiánycikk, gyakran érzi az ember a jóság melegét. Lehet, hogy – miként a szerbek is gyakran mondogatják – Európának Franciaország az agya, de ez mit sem változtat azon, hogy a Balkán a szíve, és erre a szívre mindig lehet számítani.

Sötét konyhákba, barátságos ízléstelenséggel berendezett szalonokba invitáltak, hatalmas adag padlizsán-, nyársonsült- és sárgadinnye-vacsorára; a dinnyék nagyot reccsentek, amikor a zsebekből előkerülő bicskák felhasították őket. Unokahúgok, térdüket már nehezen hajlító nagyszülők – mert legalább három nemzedék osztozott ezeken a szűk lakásokon – már izgatottan megterítették az asztalt. Bemutatkozások, hajlongások, ódivatú, de kedves franciasággal mondott üdvözlő szavak, majd beszélgetés ezekkel az irodalomkedvelő idős polgárokkal, kik Balzac- meg Zola-regények olvasásával múlatták az időt, és akiknek a szemében még mindig Zola *J'accuse* című újságcikke volt a legutolsó irodalmi botrány Párizsban. A spai gyógyvizek, a „Gyarmatáru-kiállítás…"[3] – amikor végére értek az emlékidézésnek, angyal repült át a szobán, majd festő barátunk felállt, és a tányérokat félretolva, odahozott egy könyvet Matisse-ról vagy Vlaminck-ről,

[3] Célzás az 1931-es híres párizsi Nemzetközi Gyarmatáru-kiállításra. *(A ford.)*

ezt nézegettük, miközben a család némán figyelt, mintha csak elfogadta volna, hogy olyan tiszteletet parancsoló szertartás vette kezdetét, amely nem tart igényt a részvételükre. Ettől a komolyságtól egészen meghatódtam. Iskolaéveim alatt valahogy úgy foglalkoztam a kultúrával, mint valami intellektuális kertészkedéssel, mint aki virágcserépben akarja megfigyelni, hogyan szökik szárba a gabonája, úgy írtam elemezéseket meg lapszéli jegyzeteket, mintha palántákat ültettem volna. Megpróbáltam kihámozni néhány remekmű lényegét, éppen csak azt voltam képtelen megragadni, hogy ezek a nagy példaképek mekkora varázserővel tudják távol tartani a félelmeinket; minálunk ugyanis – a szokásoknak meg az intézményeknek hála – olyan jól szabott, olyan egyenletesen szétosztott és gondosan varrt az élet szövete, hogy a lelemény, megfelelő tér híján, kizárólag a dekoratív funkciókban talál helyet magának, és mivel csak „tetszeni" akar, nem túl jellemző rá az igényesség. Itt viszont egészen más a helyzet; az a tény, hogy a legszükségesebb dolgoknak is híjával van az ember, bizonyos korlátok közt még kínzóbbá teszi a lényegre való vágyódást. A sok mindenben szükséget látó élet csak még erősebben szomjazik a *formákra,* a művészeket pedig – és én a furulyázni tudó meg a szekerükre bámulatosan színes indákat festő parasztembereket is ide számítom – ugyanakkora megbecsülés övezi, mint a szenteket vagy a kuruzslókat.

Thierrynek még semmit sem sikerült eladnia. Én írni semmit sem írtam. És bármilyen olcsó volt is az élet, ami kevés dinárunk volt, egykettőre elköltöttük. Gondoltam, hátha találok valami munkát a szerkesztőségekben, és csak el tudok helyezni

egy-két cikk-morzsát a *Sajmištén* szerzett barátaink segítségével. A honorárium, igaz, nem volt valami nagy összeg, a fogadtatás viszont barátságos volt. Nekem főleg az oldotta fel a gátlásaimat, hogy csaknem mindegyik szerkesztőségben állt, ráadásul könnyen hozzáférhető helyen egy hangversenyzongora, és bárki leülhetett elé *szükség esetén* – mintha a zene szükséglete errefelé ugyanolyan kényszerítő erejű volna, mint a természet szükségletei; és minden szerkesztőségben volt egy büfé, amelyben bármiről lehetett cseverészni a kellemes kávészagban. Előzetes cenzúra nem volt, elvben a legeltérőbb vélemények is hangot kaphattak… Még ha utólag szankcionálták is őket. Nem csoda, hogy a főszerkesztő minden egy kicsit is kénszagot árasztó cikket bekért a szedőasztalról, és örülni lehetett, ha a megjelent cikk legalább fele volt az eredeti kéziratnak. Néha, csak hogy jó benyomást keltsenek, a felelős szerkesztők úgy állították be a dolgot, mintha nagyon is széles jogkörökkel rendelkeznének. – „Maguknál a nőknek nincs szavazati joguk. Írjon nekünk erről egy oldalt. Hogy mi erről a véleménye. Csak fejtse ki, bátran." Erről ugyan nem volt kialakult véleményem, de ezen ne múljon, megírtam, hogy ez nagyon jól van így, meglehet, azért is, mert pár hetes jugoszláviai tartózkodás után a politizáló asszonyoknál kezdtem többre becsülni azokat, akik többet törődnek nőiességükkel. Még La Fontaine-t is segítségül hívtam, aki szerint „a báj szebb még a szépségnél is". Ez, persze, hízelgett a hölgyeknek (egy női magazin szerkesztőiről van szó), mert ha szépek nem is, de mindannyian bájosak voltak, csak nekik nem irodalomra volt szükségük.

– Jól megnevettetett minket ez a maga cikke – mondta a főszerkesztő asszony zavarodott hangon –, de ez bizony kevés a politikai

vonal nézőpontjából…, illetve nem is annyira kevés, mint inkább – hogyan is mondják? – frivol. Még bajunk lesz belőle.

Írhatok mesét is, javasoltam.

– Jó ötlet: csak herceg ne legyen benne.

– Ördög lehet?

– Ha ragaszkodik hozzá… De szent semmiképp. Nem akarom elveszíteni az állásomat.

Megrázta dús haját, és barátságosan nevetett.

Egész Belgrádot belengi valami rusztikus mágia. Pedig Belgrád minden, csak nem falu, és mégis, van benne valami falusias, talán ettől olyan rejtélyes. Itt az ördögöt könnyen képzelik el olyan dúsgazdag lókupec vagy gyűrött zakóban járó-kelő borkereskedő képében, akinek kelepcét állító fondorkodását rendre meghiúsítja az itteniek elképesztő nyíltszívűsége. Egész délután a Száva-parton csatangoltam, egyre csak azon törve a fejem, hogy milyen történetet találhatnék ki a témára. Minthogy sürgős volt az ügy, már aznap este gyorsan lepötyögtem az írógépemen egy mesét, amit – bár vajmi kevés köze volt az ördöghöz – azonnal el is vittünk a szerkesztőasszonyhoz egy ütött-kopott bérház hatodik emeletére. Jóllehet már késő re járt, beengedett minket. Hogy miről beszélgettünk, arra már nem emlékszem, de feltűnt, hogy a hölgyön magas sarkú papucs volt, meg fantasztikus rózsaszín háziköntös. Belgrádban az ember felkapja a fejét, ha egy nő ilyen izgalmas öltözékben jelenik meg előtte. Már csak azért is, mert az én szememben mindig is az az ínség egyik legszembetűnőbb és leglehangolóbb következménye, ami elcsúfítja a nőket: a repedezett ormótlan cipő, a félrenyomott virágmintás szövet, összemosódott színekkel. Ilyen környezetben ez a háziköntös maga a til-

takozás. Nem csoda, hogy mint egy zászló, úgy fellelkesített minket. Nagy kedvem lett volna gratulálni, vagy inni egy pohárkával ennek a semmiségnek a tiszteletére. De nem volt bátorságom kimutatni lelkesedésemet. Zavarban is volt, amikor búcsút vettünk, nem értette, miért a lelkes nagy hálálkodás.

Négyezer dinár. Legalább tízszer ennyire volna szükségünk, hogy el tudjuk hagyni a várost, de ennyit is meg kellett becsülni: arra ez is elég, hogy – eredeti tervünk alapján – néhány napot Macedóniában töltsünk. Szerettünk volna dolgozni egy kicsit, majd elmenekülni ebből az egyre nyomasztóbb Belgrádból.

A Száva kövezett rakpartja, kisüzemek. Parasztember, amint homlokát a kirakat üvegéhez nyomva új fűrészt bámul. A felsőváros fehérre meszelt épületei, homlokzatukon vörös csillag, hagymakupolás tornyok. Az üres tekintetű munkásokkal zsúfolt esti villamosok nehéz olajszaga. Az egyik kocsmából kihallatszó énekszó: *Zbogom, mila, dode vreme…* [Isten veled, babám, itt az idő…]. Jártunkban-keltünkben észre sem vettük, hogy mennyire megszerettük ezt a porlepte Belgrádot.

Vannak városok, amelyek csak a történelem nyomására kényszerülnek arra, hogy több gondot fordítsanak arculatukra. Amikor Jugoszlávia fővárosává léptették elő, Belgrád, ez a jókora megerősített mezőváros számos utcával gyarapodott, ráadásul abban az építészeti stílusban, ami nemcsak hogy egyáltalán nem modern, de lerí róla, hogy régiként se lesz soha értékes. Főposta, Parlament, akácokkal beültetett sugárutak és zöldövezetek, ahol gombamód szaporodtak az új rendszer urainak villái a baksissal elegyengetett talajon. Minden sokkal gyorsabban történt, hogysem

Belgrádnak egyáltalán ideje lett volna törődni a városi élet kényelmét biztosító részletekkel. Mintha az utcákat nem is annyira lakták, mint inkább elfoglalták volna; volt valami kezdetleges a váratlan események, párbeszédek, találkozások szövedékében. Minden valamire való város egy sor rejtett zugot kínál szerelemre és meditációra; Belgrád híjával volt az efféle rejtekhelyeknek. A nagypolgári vevőkkel az igényesebb árucikkek is eltűntek a boltokból. Szakmányban gyártott portékák töltötték meg az üzletek kirakatait: halomba hányt ormótlan magas szárú cipők, fekete mosószappanok, kilóra mért szög vagy jókora csomagban árusított hintőpor.

Időnként azért felbukkant egy-egy diplomata is a kiállításon, és meghívott minket vacsorára – az efféle ismeretségek jóvoltából néha megtaláltuk azt a nagyvárosi patinát, ami annyira hiányzik ebből a városból. Hét óra tájban a Szávában lemostuk a nap porát, borotvával ripsz-ropsz összevagdostuk magunkat a lépcsőházi tükör előtt, majd vasalatlan öltönyben és arcunkon üdvözítő mosollyal elindultunk az elegáns lakónegyedekbe, a krómozott vízcsapok, illatos szappanok és a meleg fürdővíz világába, amelynek (utóvégre úgyse jövünk ide vissza soha) azonmód ki is használtuk a lehetőségeit, kimosva zoknikat és zsebkendőket. Ha egyikünk, izzadt homlokkal, végül visszatért a soros munkából, a házigazda felesége anyásan így szólt: „Csak nincs rosszul? Hiába, a szerb konyha… ezen mindenkinek keresztül kell mennie, mi például, nem is olyan régen…"

– Én például… – szólalt meg a miniszter, mindkét kezét felemelve.

Csak fél füllel hallgattuk a társalgást, a rossz utakról, a hivatalok hozzá nem értéséről, egyszóval azokról a hibákról és hiányosságról volt szó, amelyek a legkevésbé sem zavartak minket, mivel

egész figyelmünket lekötötte a konyak bársonyossága, a damasztabrosz szövése meg a házigazda feleségének parfümje.

Az utazó szabadabban közlekedik a társadalmi hierarchiában, ezért nem esik különösebben nehezére az elfogulatlanság. Az a tény, hogy néha ki-kiruccantunk ebből a mi külvárosunkból, azt is lehetővé tette, hogy kiegyensúlyozottabb képet alkossunk magunknak azokról a társadalmi körökről, amelyeknek csak messziről lehetett kivenni a körvonalait, csak messziről lehetett észrevenni nyelvi beidegződéseiket, humorukat, nevetséges képtelenségeiket, kedvességüket és – ha éreztettük, hogy mi is közéjük tartozunk – természetességüket is; mindez ritkaságszámba ment minden területen. Csak messziről lehetett észrevenni álmatagságukat meg közönyösségüket, azoknak az embereknek a flegmáját, akiknek életét az utolsó zugig berendezték előttük járó – náluk mohóbb és fantáziadúsabb – nemzedékek. Jó ízléssel és gyakran sok jóakarattal is megáldott, de alapjában véve olyan fogyasztói világ volt ez, amelyben megőrizték ugyan a szívjóságot, de csak úgy, mint a családi ezüstöt, amit csak nagyobb ünnepeken vesznek elő.

Otthon a barakkban, amit egész nap sütött a nap, kibírhatatlan kemence-meleg várt minket. Ahogy kinyílt az ajtó, újra visszatértünk a földre. A csöndbe, ebbe a mi világunkba, és ahhoz a néhány használati tárgyhoz, amihez nagyon ragaszkodtunk. Az utazás nagy erénye, hogy kipucolja az életet, mielőtt bármivel megtöltenénk.

Új arc a szomszédságban. Anastase szerb származású francia: úgy érezte, túlságosan is nehéz az élet a Montparnasse-on, ezért

elhatározta, hogy visszatér hazájába. Nemrég költözött ide kedves párizsi feleségével, őt a lelke mélyén mindenki könnyű prédának gondolta a házban, pedig nem volt könnyű préda. Anastase törve beszélte a szerbet. Csak nehezen tudott beilleszkedni a *Sajmište* közösségébe, alkalmazkodni a szokásaihoz. A férfias magabiztosságot nála erős párizsi akcentus és félénk gúny helyettesítette. Annyira igyekezett még a látszatát is elkerülni a nagypolgáriságnak, hogy állandóan apacs trikóban járt-kelt, a felesége pedig nem kis feltűnést keltett annak a puritán darócruhának a szabásával, amit varrt magának. Az asszony egy hetet se töltött itt, de már megcsípte a malária szúnyog, amit itt *papadač*nak hívnak, ágynak dőlt, napról napra soványabb lett, és sírt, mint a záporeső a zord kinézetű, de segítőkész szomszédok között.

Elég az hozzá, hogy Anastase-t egymás után érték a kellemetlenebbnél kellemetlenebb meglepetések. Ráadásul a nőkön sem tudott eligazodni: abban a hitben, hogy francia mivoltánál fogva kedvezőbb elbánás jár neki, volt mersze a közös zuhanyozóban kikezdeni a házmester lányával, mire az alaposan helybenhagyta. „Pedig – mondta sértődötten – egy ujjal se nyúltam hozzá." A kritikus Milovan jót mulatott az eseten.

Anastase, magának a kapkodás lesz a veszte. Szegény lány… Végre dolga akad egy igazi franciával… Persze, hogy csodát vár… Szerelmi vallomást… Kitartó udvarlást… Szép szavakat… Maga meg rögtön leteperi, és szeretkezni akar vele, mint a többi férfi!

Az első hetekben Anastase úgy érezte, kicsúszik a talaj a lába alól. Minden annyira más volt, mint Franciaországban. Még a politika is! Kezdetben, csak hogy mutassa, ő is ide tartozik, dühösen szidni kezdte a Vatikánt. De ügyet se vetettek rá. Hogy miért épp

a Vatikánt? Ezt senki se várta tőle, a *Sajmištén* senkit sem érdekelt ez a téma. Igaz, a szélsőbaloldali belgrádi lapokban dolgozott néhány újságíró, de ők pénzért kiáltottak kígyót-békát a Vatikánra; ezt a munkát ostobaság volt ingyen elvégezni helyettük. Amikor valamelyikünknek megint szóba hozta a Vatikánt, általában közbevágtunk, igyekeztünk megnyugtatni, és gyorsan meghívtuk egy pohár italra. A szerbek egyetlen pillantásra felismerik a zavartságot meg a magányt, és rögtön egy üveg is kerül valahonnan, és mindig meg tudják ajándékozni az embert pár apró körtével meg a jelenlétükkel.

Akárcsak mi, Atanase is részesült ezeknek a csodálatos lehetőségeknek a jótéteményeiből; Milovan, Vlada, a naiv festő, az ULUS-beliek, mindenki igyekezett neki segíteni. Amikor megértette, milyen közösségbe csöppent, nagyon hálás lett, nem tudta, hogy is viszonozzon ennyi kedvességet. Megpróbált mindenkire rátukmálni egy csésze feketét, amit a Franciaországból hozott kávéból főzött. Minduntalan feltűnt a folyosón, tálcán néhány csésze gőzölgő feketével. Mindezt csak azért, hogy szeressék. Ezúttal jól számított: a kávé hiánycikk volt, ráadásul Atanase nagyon jó feketét tudott főzni. Szerették is. Ezek a dolgok ilyen egyszerűek.

Pénteki istentisztelet a postahivatal mögötti kis ortodox templomban. Pár napraforgó támaszkodik a szúette palánknak, a sekrestyében szalmával tömött nyúlbőrök lógnak a falon. A templomban egy tucat poros szandált viselő öregasszony énekel spanyolfal mögött. Az oltár előtt két égő gyertya egy vödör homokban. A félhomály meg a vékony hangok egyhangú kántálása szinte fájdalmas irrealitásba csúsztatja a szertartást; olyan érzésem

támadt, mintha egy felszínes rendező akarná rekonstruálni a jelenetet. Mintha maga a templom is halálán lett volna. Volt ebben az egészben valami nagyon gyöngéd és nagyon idejétmúlt. Mintha a templom már képtelen lett volna az alkalmazkodásra, mintha csak szenvedni tudott volna, mást nem. Az egyház fontos szerepet játszott a szerb királyság megalakulásában, és az ellenállóktól sem tagadta meg a segítséget, üldözni nem is üldözték, de ha igaz, hogy a Párt nem akarta halálba segíteni, az is igaz, hogy nem akarta meggyógyítani sem. Azt viszont mindenki tudta, hogy a buzgó vallásosság nemhogy hátszelet nem ad, de egyenesen akadálya az érvényesülésnek.

A halottak esetében viszont szabadon kifejeződhetett, nekik már nem tudott ártani. A belgrádi temetőkben, a partizánok vörös csillagos sírján, a család gyakran helyezett el lila gyöngyökből fűzött keresztet, vagy gyújtott meg vasárnaponként apró gyertyákat, amelyeknek vízszintesen sem alszik ki a lángja. A jelképek még a temetőben is folytatták néma vetélkedésüket. A Párté hivalkodóan mindenütt jelen volt, a deszkakerítéseken, az üzletek bejáratán, a mézeskalácson, néha még a legeldugottabb boszniai faluban is, ha a helyi párttitkár úgy határozott, hogy a mecsettel szemben állíttatja fel „a termelő szövetkezeti paraszt diadalívét", ezt a papundekli építményt, amelynek frissen festett pannói minden átmenet nélkül züllöttek málladozó rommá. Egy hét sem telt el, de a parasztok már az egyik kapufélfához kötötték az ökreiket, diszkréten kisebb darabokat vágtak ki belőle a betört ablaküvegek pótlására, a festék meg amúgy is gyorsan lepattogzott a tűző napfényben; a totem úgy halt el, mint az oltvány, amely nem tudott életben maradni.

Igazán furcsa, hogy bár a forradalmak magától értetődőnek tartják, hogy ismerik a népet, nem sokat törődnek az érzékenységével, és olyan jelszavakat és szimbólumokat használnak propagandájukban, amelyek még a korábbi rendszer jelszavainál és szimbólumainál is bugyutábbak. Hiába készítette elő az enciklopédikusok ragyogó elméjű nemzedéke, a francia forradalom hamar lezüllött a római köztársaság ostoba paródiájának színvonalára (*pluviôse*, decadi, az Ész istennője[4]). Ugyanezt a színvonalesést láttuk akkor is, amikor Milován[5] megfontolt és érzékeny szocializmusát összehasonlítottuk a *Párt gépezetével:* hangosbemondók, derékszíjak, stricikkel teli, hepehupás kocsiúton száguldozó Mercedeszek – ez az egész máris divatjamúlt és ugyanolyan önkényes gépezet, mint ami a színházi előadás végén a halott isteneket meg a műfelhőket eregeti le a zsinórpadlásról.

A *Sajmištén* a múltról nem beszélt senki. Azt viszont bátran lehetett feltételezni, hogy sehol sem volt könnyű. A zóna lakói – akárcsak a kellőképp megpatkolt, de rövid emlékezetű lovak – a feledésből merítettek erőt a túléléshez.

Belgrádban pedig a vezető állásban levők úgy hallgattak a múltról, mint a kétes életű öregúr, akinek bírósági pere sokakat hozna kínos helyzetbe. Változatlanul eleven maradt a dicsőséges szerb történelem, elevenek a horvát vagy montenegrói krónikák, a macedóniai geszták, tele machiavellista püspök-herceggel, összeesküvést szövögető filológussal, kezében mordályt szorongató komitácsival; tele csodálatos, de nagyon is óvatosan kezelendő személyiséggel, aki alkalmatlan közvetlen fogyasztásra

[4] Akit utcalány személyesített meg a Mars-mezőn rendezett szertartáson.
[5] A szerző feltehetően Milován Gyilaszra (1911–1995) gondol. *(A ford.)*

– akárcsak az olyan hús, amit sokáig kell főzni, hogy kiadja minden keserűségét –, ők ugyanis kihasználták azt a kis időt, amikor enyhült valamicskét az ellenség szorítása, és rárontottak törökre vagy osztrákra.

Amíg nem tudják újrahasznosítani ezt az átmenetileg „zárolt" múltat, addig a náci hódítással kezdik a hivatalos történelmet. Belgrád bombázásának húszezer áldozata, a partizánmozgalom, a titóista párt térhódítása, a polgárháború, a forradalom, a Kominformmal való konfliktus meg a nemzeti doktrína kidolgozása – ennyi minden történt az utóbbi nyolc évben. Ezekből az eseményekből párolták le a példákat, a nemzeti érzés ébrentartásához szükséges jelszavakat és mítoszokat. És az adott időszakban az ország nem is volt híjával sem igazi hősöknek, sem mártíroknak; voltak elegen, hogy át lehessen keresztelni az ország minden utcáját, mindössze az a bibi, hogy egy partizánra senki sem hasonlít annyira, mint egy másik partizán, amiért is az ember gyorsan csömört kap az ellenállásra való folytonos hivatkozástól, annál is inkább, mivel a szerbek mégse vártak 1941-ig, hogy a szemünkben oly rokonszenves tulajdonságaikra szert tegyenek.

Ha nagyon hiányzott nekünk ez az elsinkófált múlt, csak fel kellett ütni a francia–szerb társalgási kézikönyvet, és a dialógusok máris visszarepítettek minket ebbe a letűnt világba.

Mindez jó alkalom, hogy elmondjam a véleményem ezekről a turistáknak szánt könyvecskékről; utazásunk során több ilyen kiadványt is beszereztem, és bízvást mondhatom, bár egyformán használhatatlanok voltak, egyik sem volt olyan hasznavehetetlen, mint a *Manuel de conversation franco-serbe,* amelyet a genovai Magnesco professzor 1907-ben adott közre.

Egy sor bődületes anakronizmus, tréfás hangú dialógusok – és mindez olyan szerző tollából, aki úgy képzelte el a *Grand Hôtelek* világát, hogy közben ki sem mozdult a konyhájából. A könyv tele van magas szárú cúgos cipőkkel, jelentéktelenül csekély borravalókkal, szalonkabátokkal és kongóan üres mondatokkal. Amikor először nyitottam ki a Száva-parti borbélynál, ahol szerettem volna valami hasznát venni a kopaszra nyírt fejek meg a kezeslábast viselő munkások között, ezen a párbeszéden akadt meg a tekintetem:

– *Imam li Vam navoštiti brk?* – Bekenhetem bajuszpedrővel a bajuszát?

A kérdésre a társalgási kézikönyv ezt a választ adja:

– *Za volju Božju, nemojte, puštam tu modu kicošima.* – Isten őrizz, ezt a divatot meghagyom a piperkőc ficsúroknak.

Bár kevésnek ez sem kevés, ami a múltat illeti, a belgrádi múzeum csodálatos kincsei sokkal többet ígértek. Igaz, az öröm nem volt ingyen: azzal kellett fizetni érte, hogy az embernek előbb azon a termen kellett áthaladnia, amelyben Meštrović, az idős szobrász művei voltak kiállítva. Csupa hősi jelenet, vagy a témánál, vagy a testtartásnál fogva. Gyötrelmek, remények, hirtelen fellángolások. Káposztán és pacalon hizlalt és még a homlokon is görcsösen megfeszülő michelangelói izomzatok, mintha ezek az atléták ki akarnák köpni a torkukon akadt magot, amitől nem tudnak gondolkodni.

A következő teremben már nem tudtunk hová lenni az ámulattól: egy sor Hadrianus-korabeli mellszoborra bukkantuk; ezek a konzulok, moesiai és illyriai prefektusok elképesztően valósághűek voltak. Soha sehol nem láttam még ilyen megdöbbentően elevennek ezeket a gyakran merev és jéghideg szobrokat. Ami a hasonlatosság meg az élet ábrázolását illeti, a rómaiak aggályos pontossága,

savanyúsága és cinizmusa itt csodákat művelt. A jó tucat minden hájjal megkent római főtisztviselő, mint megannyi eleven kandúr, úgy bámulta egymást némán a mézszínű fényben. A makacs homlokok, a szemek körüli ironikus szarkalábak, az élveteg ajkak bámulatos óvatlansággal árultak el mindent, betegséget, ravaszságot vagy kapzsiságot, mintha az a tény, hogy e különös dombokra tették át lakhelyüket, egyszer s mindenkorra minden alakoskodástól megszabadította volna őket. De ezek az arcok, a Duna menti határon szerzett stigmák és sebhelyek ellenére is derűsek voltak. Mintha megbékültek volna annak az életnek a kerülőútjaival, amelyhez nyilván falánk mohósággal ragaszkodtak, és ha hihetünk a Dél-Szerbiában előkerült Mithras-szentélyeknek, ezen a téren mindent elkövettek, csak hogy a természetfelettit is pártjukra állítsák.

Majd ismét a verőfényes utca, görögdinnye-szag, a hetipiac, ahol a lovak gyereknévre vannak keresztelve, meg a két folyó közt szanaszét épített házak összevisszasága; tetejébe ez a nagyon régi település, amelynek ma Belgrád a neve.

Esténként, mivel időnként nekem is szükségem volt egy kis egyedüllétre, többször is magányos sétára indultam. Füzettel a hónom alatt átmentem a folyó túloldalára, majd a sötét és kihalt Nemanjina sugárúton ballagtam tovább, fel egészen a *Mostar* nevű bisztróig; ezen a harmonikaszótól hangos, nyugodt helyen, amely úgy ki volt világítva, mint egy tengerjáró hajó, többnyire bosnyákok adtak találkát egymásnak. Jóformán le sem ültem, a tulaj már hozta is a lila tintásüveget meg a rozsdás tollat. Időnként odajött hozzám, és a vállam fölött oda-odapillantott a papírlapra, hogy haladok-e. Valóságos csodának tartotta, hogy valaki egy ültő he-

lyében egész oldalt tele tudott írni. Szó, ami szó, én is annak tartom. Amióta az életünk olyan szórakoztató lett, nagyon nehéz az írásra koncentrálnom. Lefirkantottam néhány jegyzetet, bíztam az emlékezetemben, és nyitva tartottam a szemem. A párnázott üléseken tekintélyt parancsoló muzulmánok hortyogtak a fokhagymával teli kosaraik között, az asztaloknál ragyás arcú teherautó-sofőrök, hátukat egyenesen tartó katonatisztek üldögéltek, merőn bámulva poharukat, vagy a fogpiszkálókat babrálva, és felugrottak tüzet adni, vagy megpróbáltak szóba elegyedni a vendégekkel. A bejárati ajtó melletti asztalnál éjszakánként négy fiatal kurva ült, dinnyemagot rágcsálva; hallgatták, hogy a harmonikás milyen elképzelhetetlenül vad dallamokat tud kicsalni vadonatúj hangszeréből. Napbarnított formás térdük néha piszkos volt, amikor a szomszédos domboldalon kellett gyakorolniuk mesterségüket, kiugró járomcsontjaikon is látszott, hogy lüktet bennük a vér. Néha hirtelen elnyomta őket az álom, ilyenkor fiatalabbnak látszottak. Szerettem nézni, hogy emelkedik minden lélegzetvétellel a mellük a lila vagy almazöld pamutszövet alatt. Az én szememben nyers állatiasságukban is szépek voltak, még tetszettek is, egészen addig a pillanatig, amíg nem tüsszentettek egy nagyot, vagy nem harákoltak egy retteneteset, még mielőtt a fűrészporral felszórt padlóra köptek volna.

Néha előfordult, hogy belém kötött a hídon őrszolgálatot teljesítő katona. Pedig az illető jól ismert minket, csak hirtelen megirigyelte gondtalan vidámságunkat, és a rendelkezésére álló eszközökkel próbált bosszút állni: egy időre feltartóztatta az embert. Fokhagyma- és raki-szagot[6] árasztva, hosszan csóválta kopaszra

[6] Ánizzsal ízesített törkölypálinka. *(A ford.)*

nyírt fejét, és mindenféle képzeletbeli igazolványt követelt. Engem, hála külföldi útlevelemnek, kénytelen volt utamra engedni, de ezzel még nem adta ki a mérgét, és ennek általában Vlada itta meg a levét, aki jóval utánunk jött át a hídon, és nem ritkán tök részegen. Mint valami gyerek, úgy ugrált talpfáról talpfára, miközben arra gondolt, milyen nagy festő is lehetne, ha nem Vladának születik, és nem itt nő fel, amikor az őr hangja durván lerántotta a földre. Amiből, persze, parázs vita kerekedett, néha még a műhelyben is hallani lehetett veszekedésüket.

– Ötszáz dinár büntetés – kiabálta az őrkatona, akit Vlada rögtön el is küldött az anyjába. Ezt viszont az őrkatona sem hagyhatta szó nélkül ebben a kegyetlen világban. Ötezer – üvöltötte. Az üvöltés után süket csönd, majd felhangzott a közben kijózanodott Vlada csoszogása, aki a grundon átvágva jött haza, és azonnal bekopogott az ajtónkon. Most már átkozta magát, amiért így elragadta az indulat. Azzal, amit havonta keresett, sohase tudta volna ezt az összeget kifizetni. Holnap vissza kell majd mennie a hídra, bocsánatot kell kérnie, eljátszani az ostobát, és ki kell engesztelnie a fickót paraszti ravaszkodással meg zsebében egy üveg szilvapálinkával.

Mi igyekeztünk megvigasztalni, de azon az estén valahogy ránk szakadt az egész város. Szerettük volna kézlegyintéssel elintézni ezt az egész elátkozott tanyát, a katonák rossz szagú leheletét, a nyomorúságos otthont, az aggályoskodó csigalassúságot. Hirtelen úgy éreztük, boldog tekintetekre volna szükségünk, tisztán tartott körmökre, pallérozott jó modorra és finom ágyneműre. Thierry festősablonnal két koronát festett az alumíniumpoharakra, amikkel koccintani szoktunk. Ez volt a mi egyetlen lázadásunk. Egyébként királyok voltunk.

Tartalom

Bevezető 7

Dinnyeillat 13

Belgrád 13
Bácska 42
Palánka 53
Vissza Belgrádba 54
Útban Macedóniába 55
Prilep, Macedónia 62

Úton Anatóliába 95

Jugoszláv–görög határ 95
Alexandrúpoli 97
Isztambul 97
Az ankarai országúton 105
Út Sungurluba 106
Sungurlu 109
Merzifon 110
Úton Orduba 111
Az Ordu-hágó 114
Giresun 117
Trabzon 119

Gümüşhane 120
Kop-hágó 122
Bayburt 124
Erzurum 125

Az oroszlán meg a nap 133

Az iráni határ 133
Maku 135

Tebriz – Azerbajdzsán 138
November 158
December 167
Január 183
Február 192
Március 197

Turbánok és szomorúfüzek 201
Útban Miandoabba 201
A mahabadi úton 202
Mahabad 203
A mahabadi börtön 209
Mangúr 222
Mahabad 228
Út Tabrizba 229

Tabriz II. 231
Április 238
Búcsú Tabriztól 248

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

BOUVIER, NICOLAS

Világunk járása / Nicolas Bouvier; fordította: Ádám Péter

- Miercurea Ciuc: Bookart, 2013

ISBN 978-606-8351-32-2
1. Kötet. - 2013. - ISBN 978-606-8351-33-9

I. Ádám Péter (trad.)

821.133.1(494)-31=511.141

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent két kötetben 30 és fél ív terjedelemben
Minion betűtípussal szedve
90 g-os Munken Print Cream papíron
Szerkesztette Vida Gábor
Korrektor Mihály Emőke
Tördelő Hajdú Krisztina
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató